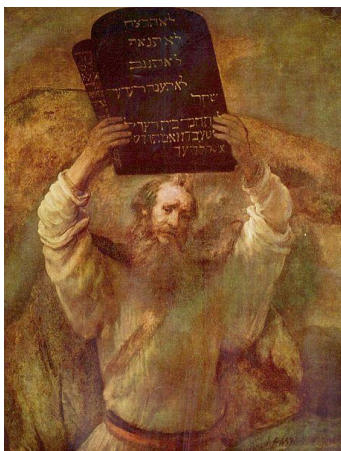

מאז הברית שכרת האל עם אברהם וטקס הברית בין האל לעמו במעמד הר סיני, האמינו היהודים באל אחד עם קשר בל-ינותק עם ארץ ישראל ומחויבותם לתורה. יסודות אלה של הדת היהודית שמרו על הזהות היהודית במשך יותר מ-3,000 שנים והפכו את היהודים לעם. במזרח-התיכון הקדום הם היו לאומה שמושבה היה בארץ ישראל. אף כי הוכרחו

משה נושא את לוחות הברית – ציור של רמברנדט, 1659 (הצילום: ברשות הרבים)

לנטוש את ארצם פעמיים לפני סיומה של המאה הראשונה, שמרו היהודים על אמונתם. הם התארגנו במסגרות קהילתיות, תוך הקפדה על קיום חוקי התורה ומנהגיהם המסורתיים במקומות מגוריהם בתפוצות הגולה. באמצעות התפילה הם שמרו על הזיקה לארץ אבותיהם. לוח השנה הדתי שלהם נקבע לפי סדר המועדים וימי הצום שהיו נהוגים בארץ ישראל. היהדות ומסורתה כרכו אותם יחדיו. לימוד התורה, מילוי אחר מצוותיה ושמירה על מחזוריות האירועים השנתיים שימשו אמצעים לקשר פנימי חזק בין הקהילות היהודיות. בנוסף, עצם קיומם כמיעוט השפיע על חיי היום-יום שלהם ובמיוחד על מערכת היחסים שלהם עם הגויים. בהעדרם של זכויות מוגנות והיתרים מיוחדים, הם סבלו דרך-קבע מהתעללויות פיסיות מידיהם של אנשי כמורה ואצולה, מלכים, צארים, דוכסים, תיאולוגים ואחרים בעולם שהיה בשליטה לא-יהודית. הם נענשו בדרך של שיגרה על התמדתם ושקדנותם להיות נאמנים לאמונתם (גויים רבים כינו זאת "עקשנות וקשות-עורף"). במקרים רבים, הם הואשמו בהריגתו של ישו, באחריות ישירה למצבים כלכליים קשים, לגרימת מגיפות ומחלות, או ליצירת מחלוקות שונות בין לא-יהודים. מיתות תוך כדי הגנה על מילוי מצוות – קידוש השם –

הרובע היהודי בירושלים, 1870. (הצילום: ברשות

לא היו יוצאות-דופן. לפיכך, על-מנת לשרוד בשוליים, היהודים נאלצו לנהל משא ומתן מתמיד על אורח-חיהם עם אנשי השררה. הדבר בא לידי ביטוי בהסדרים מהסדרים שונים, בין בכתב או בעל-פה. כל זאת במטרה "להרוויח" זמן עד אשר ישתנו לטובה, אם בכלל, תנאי חייהם. היהודים שרדו במצבים לא-יציבים במשך מאות שנים, בהן אי-הוודאות בתחומים הפיסיים, החברתיים והכלכליים היתה מובנת מאליה, ממש כמו, להבדיל, הוודאות של הגעתו של יום השבת בסיומו של כל שבוע. היהודים לא יכלו לשנות, כמובן, את היותם מיעוט, אך הם חיפשו דרכים כדי לשנות את העובדה שהם נעדרו כוח פוליטי, או פוליטי.

כאשר הקניית זכויות הפרט הפכה לתופעה חברתית במאה ה-18 ניסו היהודים להשתלב במציאות שנמנעה מהם במשך זמן כה רב. היו כאלה שהצליחו, אך אחרים נכשלו. בתחילת המאה-19 נאסר על היהודים לעסוק במקצועות רבים; לא

הרב יהודה אלקלעי (1798-1878) קרא ליהודים לעלות ולהתיישב בארץ ישראל.

ניתנה להם האפשרות ללמוד בבתי-ספר כלליים ו/או באוניברסיטאות והם הוכרחו לחיות באזורים כפריים. התפרצויות אנטישמיות, עוני וחוסר-אונים אילצו יהודים רבים לשנות את מנהגיהם הדתיים, הפיסיים והפוליטיים. היו כאלה שיצרו אופנים שונים של שמירה על הדת – במסגרות של יהדות רפורמית, יהדות קונסרבטיבית, ויהדות אורתודוקסית מודרנית – ואילו אחרים נטמעו בקרב הגויים, או המירו את דתם. היו שהחליפו את סביבתם העוינת בהגירה למדינות, או יבשות עם פתיחות וסובלנות כמו אמריקה הצפונית ואמריקה הדרומית, אוסטרליה, דרום-אפריקה ומקומות אחרים עם חריות וחופש ועם קיומה של הזכות שאינה ניתנת לערעור שיש לכל פרט להחליט כיצד לממש ולבטא את שאיפותיו. היהודים נטשו את

מקור דלותם וסביבתם העוינת למען היטיב את ההזדמנויות והאפשרויות עבור עצמם ובני משפחותיהם. ליהודים אחרים, ובמיוחד במערב אירופה, נפתח עידן חדש, שהתאפיין בשנים של פריחה תרבותית וכלכלית. הם החלו לעסוק במקצועות שנאסרו עליהם בעבר ובתי-הספר והאוניברסיטאות פתחו את שעריהם שהיו קודם לכן נעולים בפניהם. בעת שהשינויים חלו

באירופה, רבים נהנו מן ההזדמנויות שנוצרו כתוצאה מן המהפכה התעשייתית, התרחבות ההשכלה והקניית חירויות הפרט. הציונות, או הלאומיות היהודית, פנתה בעיקר לאותם יהודים שנחשפו לחופש ושאפו להרחיבו ולא להיאלץ שתרן אחר חרות ובטחון במקום שיהיה שייך להם ובשליטתם. היו יהודים שהתנסו בחוויית השוויון, אולם גילו בה חוסר עקביות. זה היתה נקודת המפתח של הציונות – היהודים לא רצו עוד לחיות תחת

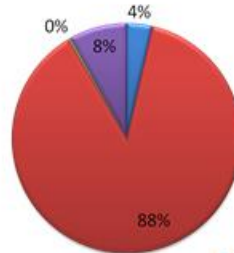

האפיפיור פול ה-4 פוסק ב-1555 שעל יהודי רומא להעתיק את מגוריהם לגיטו. (הצילום: ברשות הרבים)

חסדיהם של זרים המקבלים החלטות שרירותיות ואכזריות. הם שאפו לשלוט בגורלם באמצעות אתר לאומי שייך להם בלבד. מעטים היו היהודים בארצות המזרח התיכון שגילו התלהבות נוכח הכוונה הציונית להתיישב בארץ ישראל, ויהודים שהיגרו באחרונה לצפון אמריקה גילו אך עניין מועט בהתפתחות הציונות, או בצורך לסייע לה. הציונות תפסה אחיזה ותאוצה באותם מקומות בהם היהודים סבלו מדיכוי באופן שיטתי, היכן שהיו פוגרומים תכופים והמשלוח שם נקטו במדיניות אנטי-שמית. בשל אמונתם מנע מן היהודים לקבל שוויון זכויות ולכן רבים ממיסדי הציונות בחרו לנהל חיים חילוניים, תוך כדי עיסוקם בהתפתחותו של האתוס הלאומי החדש. לפיכך, היו מקרים שכיחים של המעטת החשיבות של קרבתם לתלמוד ולעולם הרבני. שימת-דגש והתייחסות לאירועים היסטוריים במקום לדתיות, מילאו תפקיד מרכזי בקרב הציונים הראשונים. חלקם שאפו להתחדשותה של התרבות היהודית, כמו החייאת הלשון העברית כשפה מדוברת במקום היותה רק שפת התפילה.

מעמדם הלא-יציב של היהודים, אפילו במדינות ליברליות כמו צרפת, בא לידי ביטוי בפרשת דרייפוס. האירועים בהקשר לפרשה זו השפיעו על עיתונאי וינאי, בנימין זאב הרצל, והניעו אותו לפרסם חוברת ב-1896, ("מדינת היהודים") שבה קרא ליהודים להיחלץ ממעמדם הלא בטוח וחסר היציבות על-ידי הקמתה של מדינה משלהם. דרייפוס, קצין בדרגת סרן בצבא צרפת נמצא אשם, בטעות, במסירת סודות צבאיים לממשלת גרמניה. בעת שעקב אחרי המשפט הרצל הגיע למסקנה כי יש למצוא פתרון דרסטי למעמדם של היהודים. באוגוסט 1897 הוא אירגן את הקונגרס הציוני הראשון, שהתכנס בעיר באזל בשווייץ. יותר מ-200 נציגים

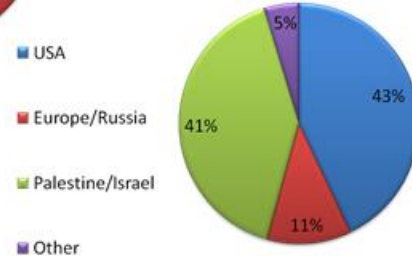
1880 World Jewish Population

Year	USA	Europe/ Russia	Palestine/ Israel	Total
1880	230,000	6,858,000	24,000	7,800,000
2009	5,649,000	1,492,700	5,660,400	12,802,100

- The category "other" is not included above

2009 World Jewish Population

© CIE 2013

האוכלוסיה היהודית בעולם, לפי ריכוזים גיאוגרפיים ב-1880 וב-2009.

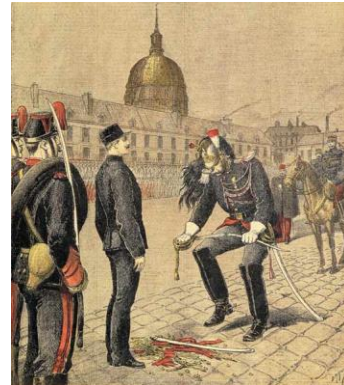
מכל רחבי אירופה, הביאו את מיגוון דעותיהם ומרצם להסתדרות הציונית העולמית. היהודים החליטו לקחת את גורלם לידיהם במטרה ליצור בטחון פסי בארץ מכורתם. באותה עת, במהלכם של שני עשורים שקדמו להתכנסות הקונגרס, כ-15,000 יהודים הגיעו לארץ ישראל מאירופה ומהמזרח התיכון. היהודים חידשו את הקשר שלהם עם ארץ אבותיהם

אוגוסט – 1882, יהודים מרומניה בדרכם לארץ ישראל. (הצילום: הארכיון הציוני המרכזי)

והנה עתה נוסד ארגון שמטרתו היתה ליצור את התשתית הפיסית למתיישבים בארץ ישראל. יצירת הקשר בין היהודים ובין ארץ ישראל היתה האמצעי להשגת המטרה הזאת. רבים בקרב החלוצים הראשונים שאפו לשים מאחוריהם את חוסר הבטחון שהיה להם כסוחרים וכחנוונים בגלות, ולהמיר זאת בעבודת האדמה כאנשים חופשיים. מימוש הגאולה ויצירת חיים חדשים מושתתים על עבודת האדמה הפכה לנושא המרכזי של הציונות. למרות פיזורם הגיאוגרפי, הייתה

ליהודים מערכת פנימית משותפת של ערכים וזיכרונות היסטוריים. הציונות הייתה תנועה הצרופה בתקווה עם דחף חזק לשנות את מצבם של היהודים. בתוך כך הציונות פיתחה דינמיקה משלה. מונעים על-ידי היסטוריה בת מאות שנים של אנטישמיות, נעזרו הציונים בקהילות יהודיות מאורגנות ובעלות זהות חזקה להקמתם של מוסדות אוטונומיים בארץ ישראל. הציונים שאפו להשיג חירות וחופש מאימים חיצוניים. הם התכנסו במקום אחד במטרה שלא להיות מפוזרים שוב בקהילות קטנות עם תלות באחרים. הם שמרו על זהותם היהודית אף כי רבים בקרבם חדלו מלקיים מצוות ולחיות כדתיים. היהדות הייתה החוט המקשר ביניהם. בהדרגתיות הם התגברו על חולשותיהם הפוליטיות ולמדו כיצד לרכוש מיומנות פוליטית ולהשתמש בה כדי להשפיע על גורמים שלטוניים ולקדם את האינטרסים שלהם.

טקס הסרת דרגותיו של דרייפוס. רישום, 1895 של הנרי מאייר. (הצילום: ברשות הרבים)

בתחילה בחרו הציונים לפעול בשני מישורים כדי לממש את שאיפתם לריבונות לאומית. הראשונה התרכזה במאמץ להשיג עצמאות דיפלומטית והגנה פיסית מדי מעצמת-על אחת, או מפני קבוצת מעצמות. שיטה זו הוגדרה כציונות פוליטית. השנייה התמקדה בקביעת עובדות בשטח. פירושה היה להקים מקום לעצמם – באמצעות הגירה/עלייה, רכישת אדמות בארץ ישראל ויצירת מובלעות של יישובים

גבולותיה העתידיים של ארץ ישראל בשנות ה-90 של המאה ה-20 בשליטת האימפריה העות'מנית. המקור: Kenneth W. Stein, The Land Question in Palestine 1917-1939, North Carolina Press, 1984.

יהודיים ובקשת היתרים בשלב מאוחר יותר מן המעצמה השלטת באזור. זו היתה הציונות המעשית. הציונים התווכחו בינם לבין עצמם איזו משתי השיטות היא העדיפה. בעשורים הראשונים של המאה ה-20 שתי השיטות התמזגו לשיטה שלישית. זו הייתה תשלובת של ציונות פוליטית ופרקטית. עדיין נשארו חילוקי-דעות בדבר הגדרת הציונות ומגמותיה הכלכליות, החברתיות, הפוליטיות, הדתיות והפילוסופיות. הציונות נותרה גמישה, תוך שהיא משנה את אמצעיה, אך אינה סרה מדרכה העיקבית אל עבר המטרה של הקמת מדינה. הציונות שמרה על הדינמיות שלה מפני שהיא הצליחה לכנס תחת גג אחד מגוון של השקפות וכישרונות. האירועים במזרח-התיכון, בארץ ישראל ובאירופה השפיעו במידה רבה על ההיסטוריה של הציונות. אך החשוב מכל, הוא העובדה שהציונים השתמשו בניסיון שצברו ובהתמדתם כדי להכתיב את הקצב של השאיפה להקים מדינה, על ההכנות להקמתה ושמירה על הישגיה בתחומים אלה. עקב התנאים המשתנים וצורכי המציאות, המוסדות והתכניות התפתחו באופן שהם יכלו להתמודד במקביל עם מספר רב של אתגרים. הציונות שיחררה את היהודים מחולשתם הקולקטיבית ומחוסר ביטחונם. זכות טבעית זו לא הוענקה להם מעולם. הם הקימו מדינה מפני שהם שאפו לעשות זאת וגם יכלו. הציונים ראו בה מקום מקלט ליהודים עבור אלה שרצו לשמר את יהדותם, כל זאת תוך שהם מגדירים מחדש ובהתמדה את הנתונים המשתנים על-מנת לממש את מטרותיהם הלאומיות.